

ПРЕБРОЯВАНЕТО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНСТВА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2020 ГОДИНА - ЦЕЛИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СЕЛСКОСТОПАНСКАТА СТАТИСТИКА

*Гиргина Николова**

Въведение

През 2020 г. в България ще се проведе преброяване на земеделските стопанства. Преброяванията на земеделските стопанства се извършват на всеки 10 години и са най-мощните и всеобхватни статистически изследвания в областта на селското стопанство. Поради тази причина те винаги са огромно предизвикателство както пред статистиците - във връзка с правилното прилагане на статистическата методология и осигуряването на достоверна статистическа информация, така и пред държавната и общинската администрация - във връзка с организацията и изпълнението на дейностите „на терен“.

В статията е направен кратък исторически преглед на преброяванията в селското стопанство от основаването на селскостопанската статистика в България до наши дни, представени са основните цели на преброяването, основните моменти в националното и европейското законодателство, най-важните предизвикателства (задачи) пред селскостопанската статистика в България и задълженията и ролята на Националния

* Началник на отдел „Сметки и цени в селското и горското стопанство“ в Националния статистически институт; e-mail: GNikolova@nsi.bg.

статистически институт в качеството му на принципал на Националната статистическа система.

Кратък исторически преглед на преброяванията в селското стопанство в България

Началото на преброяванията в селското стопанство в България е поставено в края на 19-и век, почти веднага след основаването на статистическата институция в държавата¹, когато към 31 декември 1887 г. по разпореждане на тогавашното Военно министерство е проведено първото преброяване на селскостопанските животни.² Обект на преброяването е едрият рогат добитък, което се обяснява освен със значението на селското стопанство като основен поминък на по-голямата част от населението, така и с водените в края на 19-и и началото на 20-и век войни, в които България участва и за които селското стопанство подsigурява необходимите за армията работни и ездитни животни, инвентар и провизии. Първоначално се преброяват „добитъкът и колата в Българското княжество“, а след това постепенно се включват „домашните птици, пчелите и земеделческите оръдия и машини“. През следващите десетилетия се установява практиката преброяването на селскостопанските животни да се извършва едновременно с преброяването на населението и сградите с разработен и утвърден инструментариум от държавния статистически орган на страната.

Почти десет години по-късно - през 1897 г., е проведено и първото общо преброяване на земите в България. То обхваща всички земеделски стопанства в държавата, а информацията е събрана с помощта на индивидуална лична карта за всяко отделно стопанство. Органи на преброяването са общинските управления начело с кметовете, подпомагани от комисии, включващи длъжностни лица по компетентност. Информацията е извлечена от партидите на собствениците на земеделски земи според поземлените книги (емлячни регистри). Започва и ежегодно преброяване на посевите и реколтата.

В средата на 40-те години на миналия век, с въвеждането на плановата икономика и с появата на нови организационно-производствени структури в селското

¹ С Указ от 21 януари 1880 г. към Министерството на правосъдието е учредено Статистическо отделение. С княжески Указ № 296 от 25 юни 1880 г. към Министерството на финансите е образувано Статистическо-организационно отделение, което по-късно е прехвърлено към Министерството на народното просвещение. С Указ от 19 август 1981 г. Статистическото отделение получава статут на самостоятелно Статистическо бюро и така се поставя началото на българските държавни статистически изучавания (Арон Машиах, в сб.: „100 години българска държавна статистика (1881 - 1981 година)“).

² П. Динев, доц. д-р к.и.н. Ив. Батьов, в сб.: „100 години българска държавна статистика (1881 - 1981 година)“.

стопанство - ТКЗС, АПК, ПАК, с извършената впоследствие концентрация на активи в тях и с предприетата интеграция на селското стопанство с преработващата промишленост, се въвежда и нова система от изчерпателни изследвания, имащи характер на преброявания в селското стопанство, които се извършват ежегодно. Броят на селскостопанските животни, птиците и пчелните семейства се установява ежегодно към 1 януари. През петгодишен период в наблюдението се установява броят на животните и по породен състав. Също ежегодно се установява размерът на засетите и засадените площи към 1 юли, както и произведената продукция и средните добиви от единица площ.

В началото на 90-те години, с преминаването от планова към пазарна икономика, в резултат на проведената аграрна реформа, с възстановяването на собствеността върху земеделската земя на нейните собственици и приватизацията на активите на ТКЗС огромните производствени структури са закрити и на тяхно място се появяват земеделски кооперации и многобройни земеделски стопанства на частни юридически и физически лица (домакинства). Повече от очевидно е, че действащата по това време система от наблюдения вече не може да бъде поддържана най-малкото поради необходимостта от огромни ресурси - финансови и човешки, за организацията и провеждането на ежегодни изчерпателни изследвания. В първата половина на 90-те години, още в хода на аграрната реформа, е направен опит за изграждане на статистически регистър на земеделските стопанства в България, който да бъде базата за провеждане на преброяванията в селското стопанство и извадкови изследвания. Поради продължаващите интензивни процеси на смяната на собствеността и на реструктурирането на производствените единици в селското стопанство регистърът, който съдържа повече от един милион стопанства бързо остарява и не е в състояние да изпълнява основното си предназначение. В кратък период (1993 - 1999 г.) той е използван като база за излъчване на представителни извадки на земеделските стопанства на домакинствата, включени в наблюденията в селското стопанство. До края на 2001 г. ежегодно се извършва установяване на размера на засетите и засадените площи към 1 юли и на производството и средните добиви от единица площ, като информацията за юридическите единици се събира изчерпателно, а информацията за земеделските стопанства на домакинствата се осигурява от извадкови изследвания. Ежегодно се установява броят на селскостопанските животни в България, в т.ч. и в земеделските стопанства на домакинствата.

През 1999 г. в областта на селскостопанската статистика в България е предприето реструктуриране и е извършена децентрализация на дейностите. През същата година е подписан Меморандум за разбирателство между Министерството на земеделието, храните и горите (МЗХГ) и Националния статистически институт (НСИ), съгласно който дейностите в областта на селскостопанската статистика са разпределени между двете институции. Основната цел на предприетата децентрализация е, с оглед на бъдещото присъединяване на България към Европейския съюз (ЕС), в краткосрочен план в областта на селскостопанската статистика на България да се изгради нова система от наблюдения, напълно хармонизирана с европейското законодателство. За тази цел в МЗХГ е създаден отдел „Агростатистика“, на който са възложени функции по събирането, изготвянето и разпространението на статистическа информация за селското стопанство. На отдела е предоставен статут на орган на статистиката, с което министерството се задължава да се придържа към статистическите принципи, правила и изисквания за качество на статистическата информация, на които се основава статистическият производствен процес. При разпределението на статистическите теми между двете институции е отчетена методологическата обвързаност между отделните области на селскостопанската статистика, необходимостта да се избегне дублирането на дейности, а информацията, произведена в едната институция, да се използва за целите на другата. Съгласно Меморандума за разбирателство преброяванията в селското стопанство, които в европейската статистическа практика са наричани „структурни наблюдения“, са разпределени в прерогативите на МЗХГ.

Непосредствено след разпределението на отговорностите между двете институции органът на статистиката в МЗХГ предприема първите стъпки към хармонизиране с европейското законодателство в областта на статистиката на селското стопанство. През 2000 г. (за стопанската 1999/2000 г.) в графика на изчерпателните наблюдения за структурата на земеделските стопанства в ЕС³ и през 2002 г. (за стопанската 2001 - 2002 г.) МЗХГ - отдел „Агростатистика“, осъществява тестове за приложимост за провеждане на преброяване на земеделските стопанства в България въз основа на действащото тогава европейско законодателство - Регламент (ЕИО) 571/1988 относно организиране на изследванията на Общността за структурата на земеделските

³ Наблюденията за структурата на земеделските стопанства в ЕС в съответствие с прилаганото законодателство се провеждат на всеки 10 години като изчерпателни изследвания (преброявания), а в рамките на десетгодишния период - на всеки две, а по-късно и на всеки три години - като извадкови изследвания.

стопанства за периода 1988 - 1997 година. От проведените експериментални изследвания са публикувани основни данни на национално ниво.

През 2003 г. МЗХГ провежда първото преброяване на земеделските стопанства в България съгласно европейското законодателство в графика на извадковите изследвания, провеждани от държавите - членки на ЕС. Тогава е приет и първият Закон за преброяване на земеделските стопанства в Република България (ДВ, бр. 17, 21.02.2003 г.), с който са въведени основните елементи на европейското законодателство в статистическата практика на България - основните понятия и дефиниции, използваните класификации, референтните периоди. По това време страната ни е със статут на кандидатка за членство в ЕС и информацията от преброяването е използвана от националните и европейските институции при подготовката и обсъждането на кандидатурата за членство. На базата на данните от преброяването са определени ставките за подпомагане на земеделските стопанства в България, квотите за площите и производството на редица основни селскостопански продукти, стъпките за увеличение на финансовото подпомагане на земеделските стопанства в България през следващите години до достигане на ставките на държавите - дългогодишни членки на ЕС, и са фиксирани целите за достигане през първия седемгодишен период на членство на държавата ни в ЕС. Данните от преброяването са и информационната база, с помощта на която се осъществява разработването на първата Програма за развитието на селските райони (2007 - 2014 г.), определя се общият бюджет на Програмата и се структурират мерките и схемите на подпомагане на земеделските стопанства в България.

През 2010 г., вече в качеството си на пълноправен член на ЕС, в изпълнение на разпоредбите на Регламент (ЕС) 1066/2008 и в съответствие с графика на Световната програма за преброяванията в селското стопанство на Организацията по прехрана и земеделие (ФАО) МЗХГ провежда второто преброяване на земеделските стопанства по европейска методология. Резултатите от преброяването са използвани за разработването на Програмата за развитието на селските райони и другите схеми и механизми за подпомагане на земеделските стопанства за периода 2014 - 2020 г., както и за разработването на редица национални програми и стратегии за развитие на сектора.

В рамките на Европейския съюз селското стопанство и селските райони са най-големият бенефициент на средства от европейския бюджет. Средствата, предоставени

на България в рамките на различните схеми и механизми за подпомагане за периода 2014 - 2020 г., възлизат на малко над 8 млрд. евро (около 3 млрд. лв. за Програмата за развитие на селските райони и малко над 5 млрд. лв. - по схемите за директните плащания) и те са на практика основният двигател за развитието на селското стопанство след присъединяването на страната към ЕС.

Информацията от селскостопанските преброявания, отразявайки измененията, настъпили в селскостопанските производствени структури във времето, е с важно значение за вземане на адекватни управленски решения за развитието на сектора на европейско, национално и на регионално ниво. Тя е в основата на правилното планиране и насочване на средствата за подпомагане в селското стопанство в рамките на седемгодишните периоди, в които се изпълняват Програмата за развитие на селските райони и схемите и механизмите за директно подпомагане. Поради изчерпателния си характер информацията от преброяванията в селското стопанство може да бъде обобщена на възможно най-ниското географско ниво - населено място, за което представителна информация от извадкови изследвания не може да бъде осигурена.

Проведените през последните двадесет години преброявания на земеделските стопанства в България са възможно най-красноречивият пример за едно от основните предназначения на статистическата информация от преброяванията, а именно - за формулиране на подходящи политики и за вземане на адекватни управленски решения на национално и европейско ниво. По този начин, бидейки в основата на разработените сравнителни анализи, сценарии и модели на развитие, статистическата информация от преброяванията има съвсем непосредствено отношение към развитието на земеделските стопанства в България.

Оттук произтича и голямата отговорност на статистиците - за успешното провеждане на преброяванията, за стриктното прилагане на методологията и в крайна сметка за производството на достоверна статистическа информация.

1. Цели на селскостопанското преброяване

Няколко са основните цели и задачи, стоящи пред селскостопанската статистика в България във връзка с предстоящото преброяване на земеделските стопанства през 2020 година:

- на първо място, да изпълни задълженията си съгласно европейското законодателство, като осигури сравнима, достоверна и изчерпателна информация за

структурата на земеделските стопанства, за използваните селскостопански производствени методи, за мерките за развитие на селските райони и за агроекологичните показатели, която заедно с информацията за другите държави членки да създаде базата за измерване на настъпилите изменения в развитието на производствените структури в селското стопанство в ЕС и да бъде в основата на оценката на провежданата Обща селскостопанска политика (ОСП) и нейното усъвършенстване в бъдеще;

- да отговори на националните потребности от статистическа информация на заинтересованите страни в България - органите на държавното и общинското управление, бизнеса, научната общност, неправителствените и професионалните организации и др., като ги подпомогне при дефинирането на националните приоритети за развитието на селското стопанство, за вземането на подходящите управленски решения на национално и регионално ниво, за разработването на анализи и стратегии, за развитието на бизнеса и други;

- да осигури на статистическата общност в България, в т.ч. и на НСИ, необходимата информация за селското стопанство, която другите статистически области - макроикономическа статистика, многосекторна статистика, статистика на околната среда и др., да използват за изчисляване на значителен брой статистически показатели, информацията за които по силата на техните задължения те следва да представят на потребителите на данни в национален и международен план, в т.ч. на Евростат и ФАО;

- да осигури необходимата информация за актуализиране на Статистическия регистър на земеделските стопанства в България, който в периода до следващото преброяване ще бъде базата за подбор за много от изследванията в областта на селскостопанската статистика;

- да обезпечи самата себе си с необходимата ѝ информация за организиране и провеждане на изследванията в областта на селското стопанство в периода до следващото селскостопанско преброяване, в т.ч. и с необходимата информация за изчисляване на икономическия размер на стопанствата и тяхната типология;

- да изпълни задълженията си към обществото, като го информира обективно и безпристрастно за състоянието и тенденциите в развитието на селското стопанство в България.

2. Законодателство

Предстоящото през 2020 г. преброяване на земеделските стопанства в България ще бъде третото в периода 2003 - 2020 г., проведено по единна хармонизирана методология на държавите - членки на ЕС. Основен нормативен документ, съгласно който ще бъдат проведени преброяванията от държавите - членки на ЕС, е **Рамковият регламент (ЕС) 2018/1091 на Европейския парламент и на Съвета относно интегрирана статистика за земеделските стопанства и за отмяна на Регламенти (ЕО) № 1166/2008 и (ЕС) № 1337/2011**, наричан по-нататък Регламентът.

Регламентът относно интегрираната статистика на земеделските стопанства е първият от трите рамкови регламента от предприетата реформа в законодателството в областта на статистиката на селското стопанство в ЕС. Той е разработен в съответствие с приетата от Комитета на Европейската статистическа система през 2015 г. **Стратегия за развитието на селскостопанската статистика до 2020 г. и след това.**⁴ Сред основните цели на стратегията са: опростяване на съществуващото законодателство, все по-пълна интеграция и съгласуваност между статистическите области, ефективно производство на статистическа информация при отчитане на непрекъснато нарастващите потребности от данни за целите на ОСП, с незначително и поносимо увеличение на натовареността на респондентите и статистиците и подобряване на качеството на статистическата информация.

Регламентът установява рамката за производството на европейска статистика на ниво земеделско стопанство, като интегрира информацията за структурата на стопанствата с тази за селскостопанските производствени методи, мерките за развитие на селските райони, агроекологичните аспекти и друга свързана с тях информация. С Регламента за първи път се въвежда изграждането на система от основни и модулни (сателитни) - изчерпателни и извадкови наблюдения на земеделските стопанства, както и календар за тяхното провеждане в рамките на следващото десетилетие до 2030 година. Централната роля в Регламента е отредена на селскостопанското преброяване, което е гръбнакът на въведената от законодателството система от изследвания в областта на селското стопанство.

Духът и философията на законовите разпоредби в Регламента са основани на необходимостта от:

⁴ 27-о заседание на Комитета на Европейската статистическа система, проведено на 19.11.2015 г. в Евростат, Люксембург, т. 5 от дневния ред, работен документ EAA_ESSC 2015/27/05.

- продължаване на Програмата за европейските изследвания за структурата на земеделските стопанства, датираща от 1966 г., като се проучат тенденциите на ниво ЕС и се създаде база от статистически познания, необходима при разработването, изпълнението, наблюдението, оценката и прегледа на свързаните политики в ЕС и конкретно на ОСП, включително мерките за развитие на селските райони, политиките на ЕС за околната среда, адаптирането към измененията на климата и смекчаването на последиците от него, промените в земеползването и някои от целите за устойчиво развитие;

- съобразяване на европейската селскостопанска статистика, когато това е целесъобразно, с препоръките на Глобалната стратегия на ФАО, одобрена през 2010 г. от Статистическия комитет на ООН (СКООН), за подобряване на статистиката за селското стопанство и селските райони, както и със Световната програма на ФАО за преброяванията в селското стопанство през 2020 година;

- спазване на изискванията за качество на статистическата информация, така както е разпоредено в Регламент (ЕО) 223/2009 на Европейския парламент и на Съвета, свеждане до минимум на тежестта върху респондентите и намаляване на административната тежест;

- използване на стандартни класификации и общи дефиниции на наблюдаваните променливи и единна координатна мрежа на тематично организирани статистически единици съгласно приложение III на Директива 2007/2/ЕО;

- актуализиране на основните регистри на земеделските стопанства в държавите членки и на другата информация, необходима за стратификация на извадките;

- осигуряване на достъп на статистическите институции в държавите членки до данни от административни източници в съответствие с разпоредбите на чл. 17а от Регламент (ЕО) 223/2009, когато това е необходимо за разработването на европейска статистика, и с цел намаляване на тежестта върху респондентите;

- модернизиране на методите за събиране на информация за земеделските стопанства в държавите членки, в това число и чрез прилагане на цифрови решения, импутиране на данни и моделиране;

- гарантиране на по-гъвкав подход на Европейската селскостопанска статистическа система, като изследваните променливи се разпределят в различни групи

за събиране на данни (основни и модулни данни), които се различават по честота на събиране и представителност или и двете;

- осигуряване на необходимата защита и прилагане на хармонизиран подход по отношение на поверителността на данните съгласно Регламент (ЕС) 2016/679 и аспектите, свързани с качеството при разпространение на статистическите данни;
- предоставяне на безвъзмездни средства на държавите членки от страна на Съюза с цел подпомагане на организацията и провеждането на постановените от Регламента наблюдения, в това число и преброяването на земеделските стопанства.

С текстовете на Регламента се въвеждат:

- дефинициите на наблюдаваните основни променливи;
- изискванията за обхват на основните характеристики на стопанствата - държавите членки следва така да дефинират прага на преброяването, че да бъде осигурена представителна информация за 98% от използваната земеделска площ⁵ и 98% от животинските единици⁶ във всяка държава членка;
- основните източници, методи и иновативни подходи, които държавите членки могат да използват за събиране на информацията за земеделските стопанства, в това число използването на данни от административни източници и други иновативни подходи, като държавите членки се задължават да уведомят за това Статистическата служба на Европейската комисия (Евростат) в годината, предхождаща референтната година на преброяването, и след като докажат надеждността на тези източници и подходи относно качеството на данните;
- основните структурни данни (променливи) за стопанствата, за които ще се събира информация по време на преброяването и през 2023 и 2026 г., когато структурните наблюдения могат да бъдат базирани на извадки⁷;
- темите и подтемите, за които ще се събира информация в рамките на модулните изследвания и референтните периоди, за които ще се отнасят данните, както следва:
 - модул „Работна сила и други доходоносни дейности“ - за референтните години 2020, 2023 и 2026;
 - модул „Развитие на селските райони“ - за 2020, 2023 и 2026 година;

⁵ Без площта на семейните градини.

⁶ Условна измерителна единица, която чрез използването на коефициенти позволява агрегирането на информацията за различните категории селскостопански животни с цел тяхното сравняване.

⁷ Съгласно Приложение III на Регламента.

- модул „Сгради за животни и управление на оборския тор“ - за 2020 и 2026 година;
- модул „Напояване“ - за 2023 година;
- модул „Практики за управление на почвите“ - за 2023 година;
- модул „Машини и оборудване“ - за 2023 година;
- модул „Овощни градини“ - за 2023 година;
- модул „Лозя“ - за 2026 година.
- събирането на ad-hoc данни (за не повече от 20 променливи) за допълване на модулните данни, в случай че това е необходимо;
 - изискванията за качеството на данните, в това число и за представяне на Евростат на доклади за качеството от държавите членки;
 - сроковете за предаване на данните на Евростат;
 - изискванията за точност на основните и модулните данни на национално и регионално ниво.

Основният нормативен документ, въвеждащ европейското законодателство в националните условия, е **Законът за преброяване на земеделските стопанства в Република България**, приет от Народното събрание на 28.09.2019 г. и обнародван в бр. 22 на ДВ на 15.03.2019 г., наричан по-нататък Законът.

Със Закона се уреждат подготовката, организацията и провеждането на преброяването на земеделските стопанства в България през 2020 г. и се конституират:

- обектът на преброяването;
- органите на преброяването на национално и регионално ниво;
- източниците на финансиране на преброяването;
- редът и начинът на неговото провеждане;
- гарантиране на опазването на статистическата тайна на събраните данни;
- административно-наказателни разпоредби;
- допълнителни и заключителни разпоредби.

В приложенията към Закона са представени списък с променливите (основните данни), които следва да бъдат събрани по време на преброяването, и стойностите на физическите прагове (минималните изисквания), на които един субект, извършващ селскостопанска дейност, следва да отговаря, за да бъде дефинирано земеделското стопанство, респективно да попадне в обхвата на преброяването.

2.1. Наблюдавани променливи

По време на преброяването ще бъде събрана информация за около 440 променливи, характеризиращи различни аспекти на дейността на стопанствата. Около 30% от променливите, или общо 131 от включените в Статистическия въпросник, са предложени от потребителите на данни в страната. Останалата част от променливите са със задължителен характер в съответствие с разпоредбите на Регламент (ЕС) 2018/1091. Наблюдаваните променливи са разпределени в следните осем основни теми (рубрики):

- административни и географски данни за локализация на стопанството;
- площи на стопанството и вид на собствеността;
- растениевъдство, включително биологично;
- земеделска техника, застраховки и иновации;
- животновъдство, включително биологично;
- сгради за животни и управление на оборския тор;
- работна сила и други доходоносни дейности на стопанството;
- подпомагане по мерките от Програмата за развитие на селските райони

(2014 - 2020) - за събиране на данните ще бъде използван административен източник.

2.2. Референтен период

По-голямата част от данните (за използването на земята, за работната сила, за сградите за животни и управление на оборския тор и за селскостопанската техника) следва да се отнася за 12-месечен период, който приключва на 31 август 2020 година. Критичният момент за броя на селскостопанските животни е към 31 август 2020 г., а за подпомагането по мерките от Програмата за развитие на селските райони - за тригодишен период от време, приключващ на 31 декември 2020 година.

2.3. Начало на преброяването

Съгласно законовите разпоредби преброяването на земеделските стопанства ще започне на 1.09.2020 г. и ще приключи на 18.12.2020 година. Ако по обективни причини събирането на информация от стопанствата не може да завърши в посочения в Закона срок, то може да бъде удължено със заповед на министъра на земеделието, храните и горите, но за период не по-дълъг от два месеца.

2.4. Етапи на преброяването

Дейностите, включени в преброяването, са разпределени в четири етапа:

- подготовка - в рамките на този етап следва да се състави списък на стопанствата, подлежащи на преброяване, да се разработи статистическият инструментариум, да се проведе обучителна кампания на екипа, участващ в преброяването, и да стартира информационна кампания;

- анкетиране - предвидено е да започне в 8.00 часа на 1.09.2020 г., като в периода 1.09. - 18.09. земеделските стопанства ще могат да подават информацията за своята дейност в режим на реално време, след което до края на преброяването - 18.12.2020 г., анкетирването ще продължи с посещения на анкетъори на място в стопанствата, а попълването на данните ще се осъществява на хартиен носител или чрез преносимо устройство;

- обработка, контрол и валидиране на данните - за въвеждането, обработката и валидирането на данните ще бъде разработено софтуерно приложение, което ще надгради съществуващата Информационна система за аграрна статистика (ИСАС) на МЗХГ и ще допринесе за скъсяване на времетраенето на етапа и за подобряване на качеството на данните. Съгласно европейското законодателство до края на март 2022 г. индивидуалните данни за стопанствата заедно с Доклада за качеството ще бъдат изпратени на Евростат за валидиране и одобрение;

- разпространение на данните от преброяването - резултатите от преброяването ще бъдат публикувани в специални издания на български и английски език, на сайта на МЗХГ, в Статистическия годишник на НСИ, като оповестяването ще се извърши в съответствие със сроковете, определени от българското и европейското законодателство.

2.5. Пробно преброяване

В съответствие с националното законодателство преди същинското преброяване се провежда пробно преброяване. То се извършва една година преди същинското преброяване и неговата основна задача е да бъде тестван статистическият инструментариум, който ще бъде използван по време на същинското преброяване (статистически въпросник, инструкция за попълването му и функционирането на програмно осигуряване за въвеждане и контрол на данните на вход). На второ място, задача пред пробното преброяване е да бъдат тествани различните етапи на организацията и провеждането на преброяване в умален мащаб - изготвяне на списък на стопанствата, подлежащи на преброяване, райониране на преброителните участъци

и комуникацията и координацията между органите на преброяването на национално и регионално ниво.

Пробното преброяване през 2019 г. е проведено в 69 населени места с различен брой на населението - малки и големи, от всички 28 административни области на страната и в него са анкетирани 2 945 земеделски стопанства - различни по типология и икономически размер. В малките населени места анкетирването е проведено изчерпателно, а в по-големите - извадково.

Резултатите от проведеното пробно преброяване са представени в доклад, подготвен от органа на статистиката в МЗХГ и представен за одобрение от Централната комисия по преброяването. В доклада подробно са представени и анализирани констатираните пропуски в инструментариума и организацията и са направени препоръки за предприемане на конкретни действия за избягването им по време на същинското преброяване. От направените в доклада изводи и препоръки може да се заключи, че пробното преброяване е било използвано най-оптимално за постигане на предварително набелязаните цели и задачи.

2.6. Органи на преброяването

За цялостната организация и провеждането на преброяването на земеделските стопанства по закон отговаря министърът на земеделието, храните и горите.

На национално ниво органи на преброяването са:

- Централната комисия по преброяването (ЦКП) - назначава се със заповед на министъра на земеделието, храните и горите като временен орган. В комисията са включени представители на държавната администрация, научните среди, неправителствените организации, браншови организации, синдикални организации и други. Съгласно Закона правомощията на Централната комисия се свеждат до:

- представяне на становища по Програмата на преброяването и другите документи за неговата подготовка, организация и провеждане;
- предложения на мерки за отстраняване на пропуски и грешки в работата на органите, извършващи преброяването;
- приемане и оценяване на резултатите от дейността на областните комисии по преброяването;

- подготовка и представяне на доклад до министъра на земеделието, храните и горите и до председателя на НСИ за извършеното преброяване и за основните резултати от него.
- Отдел „Агростатистика“ в МЗХГ - орган на статистиката, принадлежащ към Националната статистическа система на страната. Съгласно чл. 10 от Закона в правомощията на отдела са включени:
 - разработване на методология на преброяването;
 - координация и методическо ръководство на подготовката и провеждането на преброяването;
 - разработване на Програмата на преброяването;
 - разработване на статистическия инструментариум (статистически въпросник, инструкция и други документи) за провеждане на преброяването;
 - подготовка на списък на земеделските стопанства, подлежащи на преброяване;
 - подготовка на методически указания и оказване на съдействие при райониране на страната на преброителни участъци и контролни райони;
 - организация и ръководство на обучението на експертите, анкетьорите, операторите, контрольорите, придружителите и другите участници в преброяването;
 - определяне на контролните земеделски стопанства, в които ще се упражнява контрол върху събраната информация;
 - изготвяне и представяне в Министерския съвет в срок до 30.06.2022 г. на доклад за приключване на преброяването и за основните резултати от него;
 - обработка и разпространение на резултатите от преброяването;
 - изготвяне и предоставяне на Евростат на данните и Доклада за качеството, които се изискват в изпълнение на Регламент (ЕС) 2018/1091.

Органи на преброяването на регионално ниво са:

- Областните дирекции „Земеделие“ на МЗХГ. Съгласно Закона за преброяването те са задължени:

- да осъществяват общо методическо ръководство на преброяването на територията на съответната административна област съвместно с общинските служби по земеделие, които са техни подчинени структури;
- съвместно с областните комисии по преброяването да актуализират списъка на стопанствата, подлежащи на преброяване, включително и чрез проверка на място;
- съгласувано с отдел „Агростатистика“ в МЗХГ да осъществяват районирането на преброителни участъци и контролни райони в съответната област;
- да разпределят на общинските служби по земеделие и по населени места материалите, необходими за преброяването;
- да проверяват работата на участниците в преброяването и да извършват проверки на определените земеделски стопанства;
- да приемат и да проверяват събраните и приети от контрольорите статистически въпросници;
- да организират и да контролират въвеждането в софтуерното приложение на индивидуалните данни за стопанствата.

- Областните комисии по преброяването - назначават се със заповед на министъра на земеделието, храните и горите по предложение на директора във всяка от областните дирекции „Земеделие“ и се състоят от председател, секретар и от 7 до 9 членове. Съгласно разпоредбите на Закона на територията, на която функционират, те са задължени:

- да оказват съдействие при актуализиране на списъка за анкетиране на стопанствата на територията на областта;
- да следят за провеждане на преброяването в областта в съответствие с Програмата на преброяването и при спазване на дадените им методически указания;

- по предложение на Областната дирекция „Земеделие“ да определят населените места, районите или кварталите, в които се налага анкетъорите да посещават земеделските стопанства с придружители;
- да предприемат мерки за отстраняване на пропуски и грешки в работата на участниците в преброяването в областта;
- да информират МЗХГ за подготовката и провеждането на преброяването в областта;
- в срок до 30.06.2021 г. да изготвят и да представят на Централната комисия по преброяването доклад за извършеното преброяване на територията на областта и за основните резултати от него.

2.7. Използвани иновативни методи по време на преброяването на земеделските стопанства

- Въвеждане на уникален идентификационен код за всяко стопанство

За първи път за целите на преброяването се въвежда уникален идентификационен код на всяко стопанство в рамките на ЕС. Кодът е с максимална разрешена дължина от 11 цифри. При всяка изпратена нова версия на данните кодът се запазва без промяна, което позволява идентифициране на промените между различните версии.

- Географска локализация на стопанствата

За целите на преброяването на земеделските стопанства за първи път софтуерът за събиране на данните от стопанствата ще съдържа модул за локализация на техните географски координати съгласно координатната мрежа на статистическите единици за общоевропейско ползване INSPIRE - код на клетката с площ от 1 км². Модулът ще позволява по-лесното търсене и намиране на стопанствата и ще дава предварителна представа за размера и характера на тяхната дейност, в това число и за природните ограничения, пред които са изправени.

- Използване на данни от административни източници

В изпълнение на залегналите в Стратегията за развитието на селскостопанската статистика до 2020 г. и след това цели за подобряване на качеството на статистическата информация и за намаляване на натовареността на респондентите и статистиците все по-честа практика е вместо от наблюдения да се използва информация от административни източници, най-често административни регистри. Основните

административни източници, които обичайно се използват за статистически цели, са: Информационната система за администриране и контрол (ИСАК), Регистърът на системата за идентификация на селскостопанските животни и за регистрация на животновъдните обекти, поддържан от Българската агенция за безопасност на храните (ВетИС), Регистърът на лозарските стопанства в България, за който отговаря Изпълнителната агенция по лозата и виното, Регистърът на земеделските стопани по Наредба № 3/1999 г. и Регистърът за биологичното земеделие - последните два на разпореждане на дирекции в МЗХГ. За съжаление, поради причини от различен характер (неактуално състояние, прилагане на прагове при воденето им, използване на различни идентификатори на стопанствата, класификации и номенклатури, както и придържане към специфичните цели, за които са създадени) използването на споменатите административни източници за статистически цели в България е твърде ограничено. Изключение правят ИСАК, Регистърът на земеделските стопани по Наредба № 3/1999 г. и някои административни бази данни, поддържани от Държавен фонд „Земеделие“ - Разплащателна агенция, във връзка с прилагането на мерките от Програмата за развитие на селските райони. Повечето от административните източници ще бъдат използвани за дефиниране на съвкупността от стопанства, подлежащи на преброяване. Единствено данните за прилагането на мерките от Програмата за развитие на селските райони на ниво стопанство ще бъдат директно инкорпорирани в базата данни от преброяването.

- Нови технологични средства за събиране на данни от респондентите

За първи път е предоставена технологична възможност информацията от преброяването на земеделските стопанства да бъде въвеждана от респондентите в режим на реално време, както и да се използват преносими устройства за събиране на данните освен на хартиен носител. Предвидено е част от информацията за стопанствата да бъде предварително въведена в разработения софтуер, както и да се извеждат предупредителни съобщения при допускане на грешки от респондентите. Това ще способства за по-бързото и по-лесното въвеждане на информацията. Вградените в софтуера валидатори за коректност на данните ще допринасят за подобряване на тяхното качество и за снижаване до минимум на допуснатите при въвеждането на информацията грешки.

3. Основни предизвикателства и задачи пред статистиците при провеждане на преброяването на земеделските стопанства в България

Ключово за успеха на преброяването е изпълнението/решаването на следните няколко основни задачи:

- правилно дефиниране на националните стойности на физическите критерии за праговете на стопанствата с оглед покриване на изискванията на Регламент (ЕС) 2018/1091 за обхват на земеделската земя и на животинските единици;
- правилно определяне на променливите, които са с незначителни за България стойности и които следва да бъдат изключени от списъка за наблюдение;
- подходящо детайлизиране на променливите в Статистическия въпросник с оглед отразяване на националните потребности от данни за коректното изчисляване на стандартната продукция, икономическия размер и типологията на земеделските стопанства в България;
- извършване на задълбочен сравнителен анализ на данните от преброяването с данните в някои от поддържаните от МЗХГ и агенциите на негово подчинение административни източници и последваща оценка на тяхното качество с оглед подобряването им и бъдещото им използване за целите на официалната статистика;
- разработване на подходящо, най-вече разбираемо и лесно за използване, софтуерно приложение за въвеждане и контрол на данните от земеделските стопанства;
- успешно прилагане на модула за географска локализация на земеделските стопанства;
- провеждане на интензивна, правилно насочена и мотивираща информационна кампания относно важността на преброяването с оглед минимизиране на отказите от страна на стопанствата от участие;
- провеждане на добро обучение на екипа от анкетъори и контрольори;
- поддържане на добра комуникация между всички участващи страни в екипа по преброяването и своевременно отстраняване на възникналите проблеми;
- минимизиране на опасностите от свръхобхват/недообхват на преброяването при съставянето на списъка на стопанствата, подлежащи на анкетиране.

4. Задължения и отговорности на НСИ към организацията и провеждането на преброяването на земеделските стопанства

Задълженията на Националния статистически институт към организацията и провеждането на преброяването на земеделските стопанства в България произтичат основно от следните два нормативни документа: Регламент (ЕО) 223/2009 относно европейската статистика и Закон за статистиката (обн., ДВ, бр. 57 от 25.06.1999 г., посл. изм. бр. 7 от 19.01.2018 година).

Съгласно европейското законодателство НСИ отговаря за координацията на дейностите с другите национални органи, отговарящи за разработването, изготвянето и разпространението на европейска статистика, за координирането на национално ниво на статистическите програми и доклади, за наблюдението на качеството и методологията, за навременното предаване на данните и за съобщенията за статистическите действия до Европейската статистическа система.⁸

Съгласно Закона за статистиката в качеството му на институция, отговорна за функционирането на Националната статистическа система, и орган, координиращ статистическата дейност в държавата, НСИ си сътрудничи с органите на статистиката, като отговаря за осигуряването на методологическото единство на провежданите изследвания, оказва им методична и методологична помощ, упражнява контрол върху качеството на статистическата информация и осигурява съответствие на методологията, съдържанието и обхвата на провежданите статистически изследвания с изискванията на Евростат.⁹

Конкретно, в рамките на преброяването на земеделските стопанства в България изпълнението на задълженията на НСИ, произтичащи от европейското и националното законодателство, се осъществява посредством участието на представители на института на всички нива и етапи от процеса по организацията и провеждането му - от подготовката на проект на Закона за преброяването до представянето на официалния доклад с резултатите от преброяването. Заместник-председателят на НСИ в качеството си на заместник-председател на Централната комисия по преброяването участва в процеса по мониторинг и оценка на изпълнението на дейностите от Програмата на преброяването. Експерти от НСИ участват в разработването и съгласуването на

⁸ Регламент (ЕО) 223/2009, чл. 5, т. 1.

⁹ Закон за статистиката, чл. 7, ал. 1, т. 1.

основните документи, свързани с организацията и провеждането на преброяването, както и в утвърждаването на статистическия инструментариум, предвиден да се използва за събиране на информацията. На областно и общинско ниво експерти от регионалните поделения на НСИ - териториалните статистически бюра, ще бъдат включени в областните комисии по организацията и провеждането на преброяването, както и в процеса по събиране на информацията от земеделските стопанства.

Задълженията и отговорностите на НСИ към организацията и провеждането на преброяването на земеделските стопанства през 2020 г. произтичат и от качеството му на основен потребител на статистическата информация, произведена от органа на статистиката в МЗХГ. По-конкретно, статистическата информация, събрана по време на преброяването, представлява рамка и/или е база за излъчване на респонденти за наблюденията, провеждани от НСИ в областта на статистиката на селското стопанство. Част от статистическата информация, събрана по време на преброяването, се използва директно за изчисляването на редица показатели в областта на агромонетарната статистика, за която съгласно подписания през 1999 г. Меморандум за разбирателство отговаря НСИ. По този начин осигуряването на актуална, подробна и достоверна информация за измененията в основните характеристики и структурата на земеделските стопанства в България оказва пряко влияние върху качеството на статистическите данни, произвеждани от НСИ, и върху изпълнението на задълженията на института към потребителите на данни в страната и към международните организации, в т.ч. и към Евростат.

В заключение, най-ценното, което ще остане след преброяването, е информацията. Това е богатството, към което поколения потребители на данни - политици, изследователи, представители на бизнеса, граждани, ще посягат за целите на своите проекти, сравнения, анализи, модели и стратегии.

Статистическата информация за структурата на земеделските стопанства, събрана по време на преброяването, ще бъде използвана както за измерване на резултатите от прилаганите политики и мерки през настоящия седемгодишен програмен период (2014 - 2020 г.), така и за вземането на подходящи политически решения за развитието на земеделието и селските райони на национално и на европейско ниво през следващите седем години. В основата на правилните и обосновани решения, без съмнение, стои експертизата на ръководещите сектора политици, но и качеството на статистическите данни, които са използвани при

вземането на тези решения. Ето защо огромна е отговорността на екипа и органите на преброяването, които в своята работа следва да вземат навременни, адекватни и обосновани решения при възникване на проблеми от методическо или организационно естество. От изключително значение при разрешаването на такива проблеми и изобщо при справяне с всички предизвикателства при организацията и провеждането на преброяването е екипът стриктно да се придържа към принципите на Кодекса на Европейската статистическа практика и по-специално да бъдат гарантирани професионалната независимост на статистиците, спазването на ангажимента за осигуряване на качество на статистическата информация, опазването на статистическата поверителност и защитата на данните за стопанствата. Вземането на решения в зависимост от текущата конюнктура и неспазването на статистическата деонтология подлага на огромни рискове успешното провеждане на най-мощното по размера на участващия човешки и финансов ресурс статистическо изследване в областта на селското стопанство.

Преброяванията в селското стопанство, в това число и предстоящото, освен чисто статистически, имат и своите исторически измерения. Преброяването през 2020 г. ще бъде нов градивен елемент в сградата на българската държавна статистика, чиито основи са поставени преди 140 години. Несравнимо с първите проведени преброявания по сложността на методологията, мащабите на организацията, богатството на информацията, иновативните методи за събиране, обработка и разпространение на статистическата информация, то ще бъде и нов етап в развитието на статистическите изследвания в областта на селското стопанство.

Това обстоятелство задължава изключително много сегашното поколение статистици, поело огромната отговорност за успешното организиране и провеждане на преброяването на земеделските стопанства в България през 2020 г., да бъде на висотата на своите професионални и експертни задължения. Така, както техните предшественици, независимо от превратностите на времето и сложните икономически и политически условия, в които са живели и са извършвали своята професионална дейност, са успявали да осигурят необходимата за управлението на българската държава статистическа информация.

Основни данни за земеделските стопанства в България от преброяванията през 2003 и 2010 година

Показатели	Измери-телна единица	2003	2010
Земеделски стопанства	брой	665548	370222 ¹
Земеделски стопанства, стопанисващи земеделска земя	брой	654808	357074
Размер на използваната земеделска площ	декари	29044796	36169647
Среден размер на използваната земеделска площ в едно стопанство	декари	44	101
Размер на обработваемата земя	декари	26749065	31249280
от нея:			
Зърнени култури	декари	16266668	17961480
Технически култури	декари	7852278	10770236
Фуражни култури	декари	1031687	1061336
Пресни зеленчуци, вкл. ягоди и цветя	декари	470279	382611
Друга обработваема земя	декари	1128153	1073617
Семейни градини	декари	210456	103646
Постоянно затревени площи	декари	1073930	3820230
Овощни насаждения	декари	326477	473134
Лозя	декари	684868	523357
Стопанства, отглеждащи селскостопански животни	брой	600815	279717
Селскостопански животни в стопанствата по видове			
в това число:			
Говеда	брой	682985	576339
Биволи	брой	8731	10038
Еднокопитни	брой	269972	112632
Кози	брой	856854	388866
Овце	брой	1635223	1415181
Свине	брой	1278933	670469
Птици	брой	21796380	17491187
Пчелни семейства	брой	409656	588694
Работна сила в селското стопанство	брой лица	1348108	738634
в това число:			
Семейна работна сила	брой	1288614	681466
от която:			
Единствена или основна заетост	брой	920530	456845
Допълнителна заетост	брой	368084	224621
Несемейна работна сила	брой	59494	57168
Вложен труд в селското стопанство	брой годишни работни единици	791563	406519

¹ С изключение на 264 единици със земя за общо ползване за паша на животните.

Източник: Министерство на земеделието, храните и горите, отдел „Агростатистика“.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Закон за статистиката, обн., ДВ, бр. 57 от 25.06.1999 г., посл. изм. бр. 7 от 19.01.2018 г.

Закон за преброяване на земеделските стопанства в Република България през 2020 г., обн., ДВ, бр. 22 от 15.03.2019 г.

Регламент (ЕС) 2018/1091 на Европейския парламент и на Съвета относно интегрирана статистика за земеделските стопанства и за отмяна на Регламенти (ЕО) 1166/2008 и (ЕС) 1337/2011

Регламент (ЕО) 223/2009 на Европейски парламент и на Съвета относно европейската статистика

Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяната на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните)

Стратегия за развитието на селскостопанската статистика до 2020 г. и след това

100 години българска държавна статистика (1881 - 1981 г.), обзорно издание на Националния статистически институт, авторски колектив, (1984), София.